

TEXNIKA XAVFSIZLIGINING MAQSADI VAZIFASI VA AHAMIYATI

Buxoro viloyati G'ijduvon tuman 1 -son Texnikumi

Maxsus fan o'qituvchisi

Jo'rayeva Sitora Ergash qizi

97 306-49-09

sitorasitora610@gamil.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada texnika xavfsizligi tizimining nazariy va amaliy asoslari, uning ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siri hamda inson omilini himoya qilishdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, xavfsizlik texnikasining asosiy maqsad va vazifalari zamonaviy standartlar doirasida yoritib berilgan.

Kirish

Texnologik taraqqiyot va ishlab chiqarish jarayonlarining murakkablashishi mehnat sharoitlarini yaxshilash bilan birga, yangi turdagi texnogen xavflarni ham yuzaga keltirmoqda. Texnika xavfsizligi — bu mehnat jarayonida ishchilarga xavfli ishlab chiqarish omillarining ta'sirini oldini oluvchi tashkiliy va texnik tadbirlar tizimidir. Uning huquqiy asosi O'zbekiston Respublikasining "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonuni va xalqaro ISO standartlari bilan mustahkamlangan.

1. Texnika xavfsizligining strategik maqsadi

Texnika xavfsizligining bosh maqsadi — **"Nol darajadagi shikastlanish" (Vision Zero)** konsepsiyasini amalga oshirishdir. Buni quyidagi bandlarda yanada aniqroq ko'rish mumkin:

- **Inson hayotini saqlash:** Ishlab chiqarishdagi har qanday jarayondan inson hayoti va sog'lig'ining ustunligini ta'minlash.

- **Xavfsiz muhit yaratish:** Texnik qurilmalar va texnologik jarayonlarning inson organizmiga zararli ta'sirini minimal darajaga tushirish.

- **Psixologik barqarorlik:** Ishchining o'z ish joyida o'zini xavfsiz his qilishi orqali mehnat unumdorligini oshirish.

2. Texnika xavfsizligining asosiy vazifalari

Ushbu maqsadlarga erishish uchun tizim quyidagi vazifalarni bajarishi shart:

1. **Identifikatsiya va tahlil:** Ish joyidagi mavjud va potentsial xavf manbalarini (mexanik, elektr, termik, kimyoviy) aniqlash.
2. **Loyiha va konstruktsiya nazorati:** Mashina va uskunalarni loyihalash bosqichidayoq xavfsizlik to'siqlari, avtomatik to'xtatish tizimlari bilan jihozlash.
3. **O'qitish va yo'riqnoma:** Xodimlarga xavfsiz ish usullarini o'rgatish, muntazam ravishda bilimlarini sinovdan o'tkazish.
4. **Shaxsiy himoya vositalari (SHHV):** Ishchilarni maxsus kiyim-bosh, dubulg'a, himoya ko'zoynaklari va nafas olish a'zolarini himoya qiluvchi uskunalar bilan ta'minlash.
5. **Monitoring va nazorat:** Texnik qurilmalarning sozligini davriy tekshiruvdan o'tkazish (diagnostika) va qoidalarga rioya etilishini nazorat qilish.

3. Texnika xavfsizligining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati

Ko'pchilik texnika xavfsizligini faqat ortiqcha xarajat deb hisoblaydi, biroq ilmiy tahlillar buning aksini ko'rsatadi:

- **Iqtisodiy samaradorlik:** Baxtsiz hodisa oqibatida to'lanadigan kompensatsiyalar, uskunaning ishdan chiqishi va ishlab chiqarishning to'xtab qolishi texnika xavfsizligiga sarflanadigan xarajatlardan bir necha barobar qimmatga tushadi.

- **Ijtimoiy himoya:** Mehnat qobiliyatini yo'qotish nafaqat bir shaxsning, balki butun bir oilaning ijtimoiy ahvoliga salbiy ta'sir qiladi. Texnika xavfsizligi jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

• **Korporativ imij:** Xavfsizlik standartlariga rioya qiluvchi korxonalar xalqaro bozorda nufuzli hisoblanadi va malakali kadrlarni jalb qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

4. Zamonaviy yondashuvlar: Raqamli xavfsizlik

Bugungi kunda texnika xavfsizligi sohasiga **IoT (Buyumlar interneti)** va **Sun'iy intellekt** kirib kelmoqda. Smart-datchiklar xavfli hududga inson kirganida uskunani avtomatik to'xtatadi, datchikli kiyimlar esa ishchining charchoq darajasi yoki salomatligini nazorat qilib boradi.

Korxonalarda mehnat muhofazasi bo'yicha o'qitish va bilimlarni sinovdan o'tkazishning raqamli modelini ishlab chiqishda qo'yidagi talablar hisobga olindi: - modelning doimiyligi va barqarorligi, ya'ni model xodimning ishga kirish jarayonidan tashqari uning barcha mehnat faoliyati davrini o'z ichiga oladi;

- model muayyan korxonada ishlaydigan xodimlarni mehnat muhofazasi bo'yicha o'qitish va bilimlarini sinovdan o'tkazish bo'yicha Nizom talablari hisobga olingan; - modelda mehnat muhofazasi bo'yicha o'qitishning asosiy maqsadi belgilangan, ya'ni xodim uchun uning xavfsizligini ta'minlaydigan aniq harakatlar ketma-ketligi o'rin olgan; - model funksional va uslubiy jihatdan birlashtirilgan, ya'ni mahalliy normativ hujjatlar va muayyan ish amaliyotlari, shu jumladan ularning salbiy oqibatlariga asoslangan yagona o'quv va uslubiy bazaga ega bo'lishi kerakligi hisobga olingan. Raqamli model quyidagi asosiy xususiyatlarga ega: - ichki korporativ talablarga hamda huquqiy-me'yoriy talablarga moslashuvchan yagona dasturiy platforma; - axborotni taqdim etishning samarali shakllari - birinchi navbatda audiovizual, video lavhalar, elektron resrsalar va elektron test ; - bilim darajasini doimiy monitoring qilish imkoniyati va materialni o'zlashtirish va xodimning egallagan bilimlari darajasi bo'yicha baholash, tegishli tartibda sertifikat yoki guvohnoma berish ishlari. Amaldagi huquqiy hujjatlarga muvofiq xodimlarga xavfsizlik texnikasi, ishlab chiqarish sanitariyasi, yong'in xavfsizligi va mehnatni muhofaza qilishning boshqa qoidalari haqida yo'l-yo'riqlar berish hamda xodimlarning mehnatni muhofaza qilishning hamma talablariga rioya etishlarini doimiy ravishda tekshirib borish vazifasi ish beruvchi zimmasiga yuklatiladi. Xodimlarga

yo‘riqnoma berish, o‘qitish va ularning bilimlarini tekshirish ishlarini tashkil etish “Mehnat muhofazasi bo‘yicha o‘qishlarni tashkil qilish va bilimlarni sinash to‘g‘risida”gi Namunaviy nizomga (1996-yil 14-avgust, ro‘yxat raqami 272-son) muvofiq amalga oshirilishi lozim. Mehnatni muhofaza qilish bo‘yicha belgilangan tartibda o‘qitish, yo‘l-yo‘riqlar berish va bilimlari tekshirishdan o‘tmagan xodimlarni ishga qo‘yish taqiqlanadi. Xodimlarni xavfsiz mehnat usullariga o‘qitishni tashkil qilish va amalga oshirish bo‘yicha umumiy raxbarlik va javobgarlik korxona raxbariga yuklatiladi. Xodimlarni yo‘riqnomadan o‘tkazish turlari ikkiga ya‘ni kirish va ish joyida o‘tkaziladigan yo‘riqnoma bo‘linadi. Ish joyidagi yo‘riqnoma uz navbatida birlamchi, davriy va navbatdan tashqari yo‘riqnomalarga bo‘linadi. Xodimlarni kirish yo‘riqnomasidan o‘tkazish tartibi Korxonaga ishga kirgan xodimlar, boshqa tashkilotlardan shu korxonaga ishlash uchun xizmat safariga yullanganlar va amaliyotni o‘tash uchun kelgan o‘quvchilar kirish yo‘riqnomasidan o‘tadi. Xodimlarni kirish yo‘riqnomasidan o‘tkazishni mehnatni muhofaza qilish xizmati xodimi yoki ushbu vazifa yuklatilgan boshqa bir xodim amalga oshiradi.

Hozirgi kunda amalda kirish yo‘riqnomasidan tegishli me‘yoriy xujjatlar va kurgazmali kurollar bilan jixozlangan mehnat muhofazasi xonasida o‘tkaziladi.

Ushbu yo‘riqnoma raqamli texnologiyalar bilan tashkil etilganda interfaol taqdimotlar, video materiallar, interfaol matnlar hamda boshqa turdagi elektron ta‘lim resurslari foydalanish tavsiya etiladi [4]. Ularning o‘ziga xos xususiyati - bu xodimning idrokiga, eshitish va vizual kanallardan foydalanishga salohiyatiga bog‘liq bo‘ladi. Biroq, ushbu raqamli texnologiyalarga asoslangan materiallarni ishlab chiqish, yangilash hamda ularni muntazam platformaga kiritib borish katta vaqt va moliyaviy mablag‘lar talab etadi. Platformada kirish yo‘riqnomasidan o‘tgan xodimlar maxsus onlayn jurnalga qayd etiladi. Kirish yo‘riqnomasi dasturi qo‘yidagilarni o‘z ichiga olishi talab etiladi: 1. Korxona to‘g‘risida umumiy ma‘lumot. 2. Mehnatni muhofaza qilish: ish vaqti va dam olish vaqti, yoshlar va ayollar mehnatini muhofazasi, ichki mehnat tartib qoidalari, ishlab chiqarishda baxtsiz hodisalar sodir bo‘lganda xodimning brinchi navbatdagi harakatlari. 3.

Xavfsizlik texnikasi: - xavfli va zararli ishlab chiqarish faktorlari va ulardan himoyalash, korxonadagi baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklarining asosiy sabablari; - ish joyidagi uskunalar (texnikalar) va ishlab chiqarish jarayonining mehnat xavfsizligi standartlari tizimi (MXST) talabiga mosligi, - to'suvchi, saqlovchi va ogohlantiruvchi uskunalar, xavfsizlik belgilari va ranglari, - elektr tokining odam organizmiga ta'siri, elektr tokidan tan jaroxati oldini olish chora tadbirlari, - korxonaga va ish joyiga kuyilgan xavfsizlik talablari. 4. Ishlab chiqarish sanitariyasi: - ishlab chiqarishdagi asosiy sanitariya-gigiena faktorlari, - mehnat sharoitlarini yaxshilash yuzasidan chora-tadbirlar (tenikaviy va tashkiliy, sanitariya-gigiena xamda davolash), shamollatish (ventilatsiya) uskunulari va yoruglik me'yorlari. 5. Xodimlarni shaxsiy himoya vositalari bilan bepul ta'minlanishi: - korxonalarda sharoiti zararli va xavfli yoki ifloslanishlar bilan bog'liq sharoitlarda bajariladigan ishlarda Mehnat qiluvchilarga belgilangan me'yorlarda maxsus kiyim, poyafzal va boshqa shaxsiy himoya vositalari, yuvish va dezinfeksiyalash vositalari, sut yoki unga tenglashadigan boshqa oziq-ovqat mahsulotlari, parhez ovqat bepul berish tartiblari, - ushbu himoya vositalarini mehnat xavfsizligi standartlari tizimi (MXST) talablariga mosligi, ularni saqlash, ta'mirlash, tozalash, yuvish va to'g'ri foydalanishi. 6. Korxonaga yongin xavfsizligi buyicha quyilgan talablar.

Birinchi yordam kursatish: - xodimlar tan jaroxati olganda, kislota va ishqorlar natijasida kuyganda, gazdan zaxarlanganda, elektr toki tasirida jaroxatlanganda va boshqa xollarda birinchi yordam kursatish. 8. Texnika xavfsizligi yuriknomasi talablarini buzganda xodimning javobgarligi kabi masalalarni o'z ichiga olgan kirish yo'riqnomasi tuziladi. Xodimlarni ish joyida yo'riqnomadan o'tkazish tartibi: - barcha xodimlar kirish yo'riqnomasidan tashqari ish joyida xam yo'riqnomadan o'tishlari shart; - ish joyida yo'riqnomadan o'tkazishning maqsadi har bir xodimni xavfsiz va to'g'ri ish olib borish usullariga o'rgatish; - ish joyida yo'riqnomadan o'tkazishda xodimni mexanizmlar, dastgoxlar va uskunalarining tuzilishi, xavfli va xavfsiz joylari xamda ish joyini ishga tayyorlash jarayoni bilan tanishtiriladi; - ish joyida yo'riqnomadan o'tkazish xodimga bevosita raxbarlik qiluvchi brigadir (bo'linma) zimmasiga yuklatiladi; - yo'riqnomalarni ishlab chiqish va yo'riqnomalar bilan ishlovchilar hamda ish joylarini ta'minlash mehnatni muhofaza qilish xizmati yoki uni vazifasini bajaruvchi rahbarlardan biriga yuklatiladi; -

yo'riqnomadan o'tgan xodimlar ish joyida yo'riqnomadan o'tkazish jurnaliga qayd etilib, tegishli imzolar quyilishi bilan rasmiylashtiriladi; - xodimlar ish staji va malakasidan qat'iy nazar uzog'i bilan 6 oyda navbatdagi yo'riqnomadan o'tkazilishi shart; - ishlab chiqarish texnologiyalarida o'zgarishlar bo'lganda, dastgohlar almashganda va boshqa xolatlar natijasida mehnat sharoitlarida o'zgarishlar bo'lganda, ishlab chiqarishda baxtsiz hodisalar sodir bo'lganda, xavfsiz mehnat olib borish bo'yicha yo'riqnomalarga o'zgartirishlar kiritilganda va boshqa xolatlarda navbatdan tashqari yo'riqnomadan o'tkaziladi; - navbatdan tashqari yo'riqnomadan o'tkazish ham ish joyida yo'riqnomadan o'tkazish kabi sabablari ko'rsatilgan holda jurnalga qayd qilinadi. Ishchi xodimlarni ishni xavfsiz bajarish usullari bo'yicha o'qitishni raqamlashtirishda real vaziyatlarni simulyatsiya qiluvchi video darsliklar, xavflarni baholash va to'g'ri harakatlarni aniqlash uchun interaktiv simulyatorlar hamda elektron simulyatorlardan foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek o'qitishning eng zamonaviy texnologiyalari [5,6] jumladan tinglovchilarni mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan loyihalar metodidan foydalanish yaxshi samara beradi [7]. Hozirgi kunda instruktajlarni o'tilishini raqamlashtirishda bir qancha muammolarga to'g'ri kelinadi, jumladan:

- imzolarni elektron imzoga o'tilish muammosi. Bu masala birmuncha murakkab jarayon bo'lsada, hozirgi kunda ba'zan uchrayotgan qalbaki imzolash hamda qog'oz variantda keyingi sanalar bilan hujjatlashtirish kabi noqonuniy ishlarga barham beradi. Elektron imzo o'rniga ishchi-xodimning va yo'riqnoma o'tuvchining barmoq izi hamda videokamerada qayd etilgan rasmi va yo'riqnomadan o'tgan sanasi, vaqti ham kiritilishi mumkin. Bu esa to'liq shaffoflikni ta'minlaydi. - yo'riqnomalarni onlayn o'tkazish va ularni elektron imzolar bilan tasdiqlash huquqiy-me'yoriy hujjatlarga alohida o'zgartirishlar kiritishni talab etadi; - o'tilgan onlayn yo'riqnomalarni tegishli davlat nazorat organlari tomonidan tan olinishi muammosi; - ishlar turi va kasblar bo'yicha yo'riqnoma o'ldirilgan materiallarni hamda yo'riqnomalar o'tish grafiklarini platformaga kiritish hamda uni yangilab borish. Mehnat muhofazasi bo'yicha o'qitish va malaka oshirish kurslari ham bevosita ushbu platformada amalga oshiriladi. Buning uchun malaka oshirish dasturi asosida kurs qo'yidagi modullarga ajratiladi: 1-modul -mehnat muhofazasining huquqiy va me'yoriy asoslari; 2-modul ishlab chiqarish sanitariyasi va

shaxsiy gigiena; 3-modul –xavfsizlik texnikasi; 4-modul –yong‘in xavfsizligi 5-modul – vrachgacha birinchi tibbiy yordam.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, texnika xavfsizligi shunchaki qoidalar to'plami emas, balki zamonaviy ishlab chiqarish madaniyatining ajralmas qismidir. Uning maqsadi insonni asrash bo'lsa, vazifasi xavfni boshqarishdir. Ushbu tizimga sarmoya kiritish — kelajakka, barqaror iqtisodiyotga va eng oliy qadriyat bo'lmish inson hayotiga sarmoya kiritish demakdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Тимофеев С. С., Тимофеева С. С. Цифровое будущее охраны труда // XXI век. Техносферная безопасность. 2022. Т. 7. № 1. С. 51–62. <https://doi.org/10.21285/2500-1582-2022-1-51-62>.
2. Цифровая трансформация охраны труда.
[URL:https://journal.ecostandard.ru/ot/tech/tsifrovaya-transformatsiya-okhrany-truda/](https://journal.ecostandard.ru/ot/tech/tsifrovaya-transformatsiya-okhrany-truda/)
3. Цифровизация — важнейший тренд в сфере охраны труда.
[URL:https://www.trudcontrol.ru/press/publications/30216/cifrovizaciya-vazhneyshiy-trend-v-sfere-ohrani-truda](https://www.trudcontrol.ru/press/publications/30216/cifrovizaciya-vazhneyshiy-trend-v-sfere-ohrani-truda)
4. Rakhimov Oktyabr Dustkabilovich; Muradov Sirojiddin Husan o`g`li. Innovative Technologies in Teachingdirectors and Specialists of Industrial Enterprises on "Labor Protection"// European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 2021/12/29. 80-85.
5. O.D. Rakhimov, Muradov S.H. Digitalization of Instructions on Labor Protection and Safety Techniques. // European journal of life safety and stability (EJLSS). 2022. №24. P.80-86

6. Тимофеев С. С., Тимофеева С. С. Цифровое будущее охраны труда // XXI век. Техносферная безопасность. 2022. Т. 7. № 1. С. 51–62. <https://doi.org/10.21285/2500-1582-2022-1-51-62>.
7. Muradov Sirojiddin Husan o'g'li, Hakimov Xurshid Hamidulla o'g'li, & Siddiqova Madinabonu Asatilla qizi. (2021). NEW INNOVATIVE ENGINEERING SOLUTIONS TO THE PROBLEMS OF SIGNALIZATION AND SECURITY SYSTEMS. European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 2, 28-30. Retrieved from <http://www.ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/13>
8. Rayimkulov A., Murodov S. Some Issues of Safety in the Use of Tower Cranes Used in Construction Projects //JournalNX. – С. 301-308.
9. СИРОЖИДДИН М. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ГРУЗОПОДЪЕМНЫХ КРАНОВ В СТРОИТЕЛЬНОМОНТАЖНЫХ РАБОТАХ //International journal of advanced research in education, technology and management. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 167-177.